

TÓTH ERIKA

A demográfiai és gazdasági folyamatok hatása az oktatás hatékonyságára*

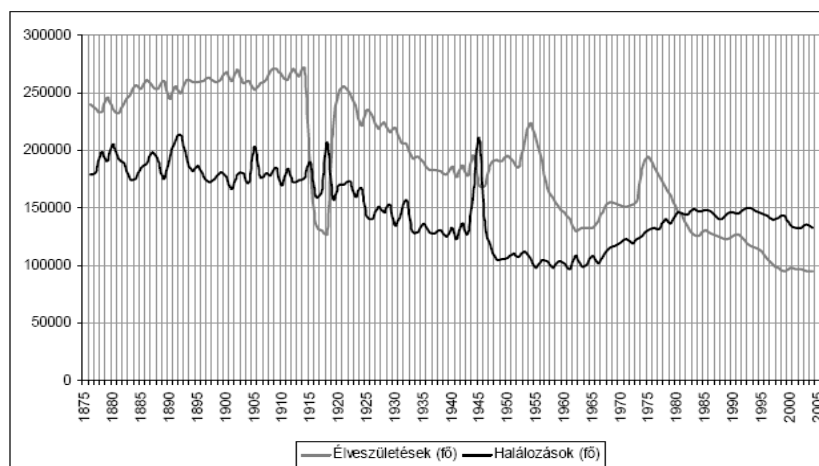
OTDK-dolgozatomban a magyarországi régiók gazdasági fejlettségének és az iskolázottsági színvonalának összefüggéseit vizsgálom. A témaválasztást indokolja, hogy mindeddig viszonylag kevesen vizsgálták ezt a területet. Vannak, akik a gazdaság növekedésével foglalkoznak, és vannak, akik az iskolázottsági szintet vizsgálják. Viszont a két rendszer viszonyával kevesen foglalkoztak ezidáig.

Ahhoz, hogy reális képet kapjunk a két rendszer viszonyáról, elengedhetetlen a fenti tényezőkhöz kapcsolódó rendszerek több aspektusból történő vizsgálata.

Népesedés

Az első fejezetben bemutatom, hogy milyen folyamatok zajlottak le 1990 óta a népesedés tekintetében. Ezt az 1. számú ábra mutatja. Jól látható, hogy a népesség 1990 óta csökken, mely folyamatot felerősíti a növekvő halandóság is.

1. számú ábra

Forrás: Polónyi István – Timár János (2006): *Oktatáspolitikai és demográfia*. Budapest, Felsőoktatási Kutatóintézet

A prognózisok pedig megmutatják, hogy az elkövetkező évtizedekben milyen folyamatok várhatók. Ez azért fontos, mert a demográfiai adatok mutatják meg, hogy hány fő kerül be az oktatási rendszerbe. Ezt mutatja a következő táblázat.

* A tavaszi Országos Tudományos Diákköri Konferencián az andragógia 1. alszekciójában 2. helyezett dolgozat összefoglalója. Konzulens tanár: dr. Farkas Éva.

Élveszületések száma	1995	2000	2010	2020	2030
minimum	112,1	92,7	90,1	74,6	60,9
alapváltozat	112,1	94,2	98,7	92,8	80,6
maximum	112,1	95,6	107,5	112,0	102,4

Forrás: Polónyi István – Timár János (2006): *Oktatáspolitikai és demográfia*. Budapest, Felsőoktatási Kutatóintézet

Iskolázottság

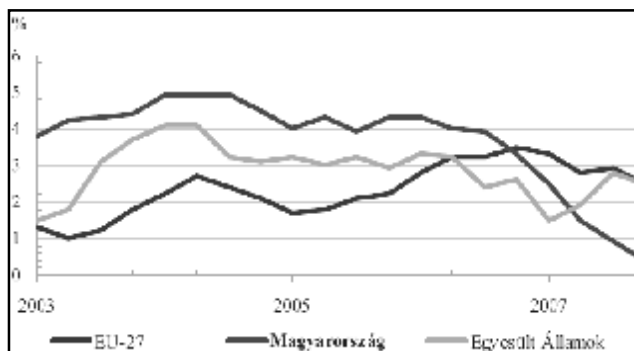
A következő részben, ennek a népességnek az iskolázottságát vizsgálom meg.

Az iskolázottsági szint tekintetében elmondható, hogy az évek előre haladásával egyre inkább nőtt a népesség iskolázottsági szintje. Ezt régiós szinten is megvizsgálok. Az előző fejezet pedig arra világított rá, hogy egyre kevesebb gyerek születik. Tehát az oktatási rendszer a nyilvánvaló demográfiai folyamatokkal ellentétesen cselekszik, mivel a csökkenő népesség ellenére egyre több embert enged be az oktatási rendszerbe. Azonban ha az oktatás kibővítését másik oldalról vizsgáljuk, akkor azt mondhatjuk, hogy egyben ez pozitív dolgot is eredményez, mégpedig azt, hogy nő a humán tőke, mely átalakul szellemi tőkévé, és végső soron a gazdaság fejlődését kell, hogy eredményezze. Ezért dolgozatomban a következő fejezetemben megvizsgálom a magyar gazdaságot régiós szinten.

Gazdasági fejlettség

A magyar gazdaságról elmondható, hogy fejlődése 2007-ben lelassult. A 2. számú ábrán látható, hogy bár 2006-ban még a növekedési ütem 4%-ot elérte, de a lassulás előszele érzékelhető volt, amely aztán be is következett. Nagyon sokáig Magyarországon a növekedési üteme meghaladta az EU27-eknek¹ az átlagát, amely azt jelentette, hogy Magyarországon a gazdasági növekedés 4,1% körül, addig az EU27 átlaga 1,9% körül mozgott. Magyarországon ez a gazdasági fellendülés 2007 előtt valamivel alábbhagyott, és megszűnt az EU27 és Magyarország közti növekedési különbség. 2007 óta a gazdaság növekedési üteme visszaesett, és az ábrán is jól látszik, hogy napjainkban a gazdaság növekedése 0%, azaz stagnál.

2. számú ábra

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal (2008): *Makrogazdaság, 2004-2007*. Budapest.

¹ Az Európai Uniónak 27 tagországa van a 2004. évi bővítés óta.

A dolgozatban a fenti tényezők közti összefüggéseket illetve ellentéteket vizsgálom. A táblázatok, grafikonok alapján az a kép látszik kirajzolódni, hogy nincs egyértelmű összefüggés a népesség iskolázottsági szintjének növekedése és a gazdaság növekedése között. A szakemberek sok esetben arra hivatkoznak, hogy mindezt a területi különbségek eredményezik. Véleményem szerint lehetséges, hogy más tényező is okozhatja ezt a különbséget. Egyik ilyen tényező lehet az oktatási rendszer, ezért a továbbiakban ezt a területet vizsgálom.

Minőségi képzés vs. mennyiségi képzés

„A társadalom fejlődésében, a gazdaság növekedésében a tudás meghatározó szerepet játszik. A felnövő generációk tudását az iskolai oktatás alapozza meg és – korunkban – az életpályát kísérő felnőttképzés fejleszti tovább. Az oktatás, mondják olykor: „tudásgyár”” /Polónyi István – Tímár János (2001): *Tudásgyár vagy papírgyár*. Budapest, Új Mandátum Kiadó/

Magyarországon a gazdaság megújításra került a rendszerváltás idején, teret nyert a kapitalista szemlélet, ezzel szemben azonban bizonyos szektorokban ez a változás nem hozott újat. Ez alatt értem az egészségügyet és az oktatást. Ezekben a szektorokban ma is a rendszerváltást megelőző fejlesztési stratégia érvényesül. Ez nem jelenti feltétlenül azt, hogy ez az irány jó, hiszen ha az adott rendszer egészében változás történik, akkor a részegységeit is kell, hogy a változás érintse, annak érdekében, hogy a részegységek továbbra is megfelelően kiegészítsék egymást, és tudjanak egymás mellett jól működni. Magyarországon azonban a fentebb említett szektorokban a változás nem történt meg. Emellett az állandóság mellett hozzákapcsolódnak a rendszerhez különböző folyamatok, melyek változnak (pl.: demográfiai változások), és ezek nemcsak fényt derítettek az oktatásban lévő problémákra, hanem mintegy kumuláltan hozták felszínre az évtizedek alatt felhalmozott, eddig rejtett problémákat.

Egyes nézetek szerint az oktatási rendszer gyengülését mennyiségi oldalról kell megvizsgálni, más nézetek szerint ez egyfajta minőségi kérdés. Véleményem szerint egyik oldalt sem lehet egyértelműen megnevezni a tekintetben, hogy melyik megközelítés a helytálló. Valószínűleg mindegyik oldalon állóknak igazuk van.

A mennyiségi oldalú megközelítés szerint a probléma abban rejlik, hogy adott képzési szintekre nem megfelelő létszámokat vesznek fel. Ez alatt kell érteni a felsőoktatás tömegesedését, kiterjesztését. Ugyanakkor másik oldalon pedig a szakképzésben hiány mutatkozik, hiányszakmákról beszélhetünk. Ez a rendszer egyik oldala.

A minőségi oldalú megközelítés szerint a probléma forrása a képzési tartalmakban rejlik, annak felhígulásában. A probléma kezelése a tömegképzés felszámolásában rejlik. Ugyanakkor azt is be kell látni, hogy „...a tömegképzés felszámolása automatikusan nem garantálna minőségi képzést.” (Bélyácz Iván, 2002)

Viszont megvizsgálhatjuk e két oldalt ok – okozat / ok – következmény összefüggésben. Úgy gondolom, hogy az egyik ok, amely a rendszer problémáját adja az a mennyiségi oldal (pl.: mennyiségi fejlesztési kampány a felsőoktatásba). Ezek a lépések azonban csak a formális iskolázottsági mutatókat javítják. (Bélyácz Iván 2002) A formális képzettsége a munkaerőnek Magyarországon meghaladta a gazdaság fejlődésének szintjét. A mennyiségi oldalon tett hibás lépéseknek köszönhetően – amelyet az előző példával is kívánok alátámasztani – a képzések minősége felhígult, a minőség oldalon következett be romlás, értékcsökkenés.

Az oktatási – képzési rendszer átalakításáról amikor beszélünk, akkor magyar vonatkozásban az túlnyomó részben csak formalitásokat jelent. Ez alatt értem az olyan intézkedéseket, melyek nem a tényleges tartalom megváltoztatására irányultak, hanem attól független intézkedéseket (pl.: kreditrendszer). A tartalom megváltoztatására, fejlesztésére irányuló intézkedések elenyészőek voltak, pedig valójában a tartalomban rejlik a képzés minősége.

Egyes álláspontok szerint az oktatás-képzés minőséget nem lehet egyértelműen csak a tartalom mentén megragadni, hanem felmerülhetnek egyéb, mélyebben húzóó összefüggések is, melyek szintén közrejátszanak, és befolyásolják az oktatás minőségét. Ezek a következők: „... oktatás-módszertani probléma, az oktatás szerepéről vallott felfogás konfliktusai, amelyek megbeszélésére-megvitatására, minden érdekelte érintően, nem került sor. „(Bélyác Iván, 2002)

Továbbá vannak olyan intézkedések, melyeknek tényleges megvalósítása még várat magára. Ezek az intézkedések a következők:

- A demográfiai prognózisok korrekt figyelembe vételével.
- Szorosabb együttműködés a munkaerőpiaccal (társadalmilag hasznos tudás közvetítése).
- Új tanulási módszerek intenzív, hatékony elterjesztése.
- Motivációk erősítése.
- Ösztönző rendszer kialakítása (Koltai Dénes, 2003).

Összegzés

Az OTDK-pályaművemben a demográfia – oktatás – gazdaság összefüggéseit vizsgáltam, és az alábbiakban a kutatásom során felhalmozott tapasztalataim alapján teszek összefoglaló javaslatokat az oktatás minőségének javítására. A fenti folyamatokkal és adatokkal a célom az volt, hogy igazoljam, hogy a népesség iskolázottsági szintjének növekedése és gazdaság növekedése között nincs egyértelműen kimutatható egyenes arányosság. Tehát más megközelítésben ez azt is jelentheti, hogy a mennyiségi képzés, azaz az oktatás kiterjesztése a társadalom minél szélesebb körére eredményezte azt, hogy az oktatás minősége felhígult, ezért nem mutatkozik meg ez a fajta növekedési ütem a gazdaság növekedésének ütemében. Nem minden tudás hasznosítható társadalmilag. Az oktatási rendszer nem képes az aktív állampolgársághoz és a munkaerőpiaci érvényesüléshez szükséges releváns, azaz társadalmilag hasznos tudás közvetítésére. Az oktatás fejlesztését tehát a jövőben semmiképpen nem a mennyiségi fejlesztés, hanem a tanítási tartalmak mentén kell megragadni, mert a tartalom kérdése az igazi probléma. Egyben pedig ez a dolgozat végkövetkeztetése is.

Arra az esetre, ha azt akarjuk, hogy az előállított szellemi tőke megjelenjen a gazdaságnövekedésben, abban az esetben az oktatás-képzés minőségét kell javítani. Erre teszek javaslatokat a záró részben. Ezek a minőség javítására vonatkozó javaslatok pedig a következők.

Javaslatok

- **A pedagógus képzés reformja.** Ezt a kérdéskört alapvetően két aspektusból lehet megközelíteni. Egyik része a reformnak a felsőoktatásba való bekerülés szigorítása. Ennek oka, hogy nem minden, pedagógusnak jelentkező tanuló alkalmas feltétlenül a tanári pályára. Sokkal szigorúbb alkalmassági vizsga jelenthetné a probléma megoldását. A pedagógus képzés reformjának másik felét pedig a már végzett pedagógusok önképzése kell, hogy jelentse. Ez azt jelenti,

hogy a már megszerzett alapképzésen és mesterképzésen túl szükséges lenne a pedagógusok szakmai önképzése. Ez azért is fontos lenne, mert a tanári munka nagy részét a rendszeres, önálló felkészülés jelenti, melyhez elengedhetetlen az intenzív önképzés.

- **A pedagógus szakma presztízsének növelése** (társadalmi és anyagi megbecsültség). Ennek a problémának a háttérében több évtizednyi, nem feltétlenül kedvező döntések és azok hatásai húzódnak. Az egyik ilyen kedvezőtlen hatást kiváltó ok lehet, hogy a pedagógusok létszámát nem csökkentették a demográfiai hullámnak megfelelően. Az 1986 – 1994 közti időszakot vizsgálva jól látható, hogy a gyerekek száma körülbelül a felére esett vissza, ezalatt pedig a foglalkoztatott pedagógusok száma nőtt. Ebből az is következik, hogy az intézmények nem tudnak költséghatékonyan működni. Mindeközben pedig a pedagógusok keresete alacsony, melynek sem a rendszerváltás előtti, sem utáni időszak nem kedvezett.
- **A pedagógiai kultúra megújítása** (a hagyományos módszertan helyett a mai diákok igényeihez jobban illeszkedő tanuló-központú módszerek). Az új tudástartalmak közvetítésére a konstruktivista tanulásemélet látszik a legalkalmasabbnak, amely a megismerés, a tudás a sikeres cselekvések lehetővé tételét szolgálja. A tudáskonstrukciók létrehozása feltételezi az egyén aktivitását, módszerei a csoportmunka, önirányított tanulás, projekt módszer.
- **A hiányszakmák korrekt definiálása és szakmunkás ösztöndíj bevezetése** a hiányszakmák és egyáltalán a szakképzés presztízsének növelése érdekében. A szakmunkás ösztöndíj elsősorban a képzésben résztvevő hallgatókat ösztönözné. Ennek a fajta elismerésnek közvetett hozama pedig az lenne feltehetőleg, hogy a foglalkoztatók érdeklődését is felkeltené a szakképzett, kiváló munkaerő iránt.
- **A gazdasági szereplők érdekeltté tétele a szakképzésben való részvételle.** Pontos megfogalmazása lenne szükséges a hiányszakmáknak a gazdasági szereplők oldaláról, illetve, hogy milyen szakképzetségű emberekre lenne szükségük. Megfelelő keretfeltételek mellett elősegítené a szakképzett munkaerő hosszú távú foglalkoztatását a hallgatószerződés is.
- **Finanszírozás hatékonyabbá tétele**, tényleges kutatások a felnőttképzési ráfordítások hasznosulásáról. Amennyiben az előző két pontban foglaltak megvalósulnának, úgy a kutatások hosszú távon nagy valószínűséggel pozitív tendenciát mutatnának a felnőttképzésbe fektetett összegek megtérüléséről.
- **A felnőttoktatók képzés** (ma nincs végzettséghez/képesítéshez kötve, hogy valaki felnőttképzésben oktasson, kivéve ha akkreditált képző akkreditált programjáról van szó). A felnőttek teljesen más oktatást igényelnek módszertanilag, mint az iskolarendszerű képzésben résztvevő tanulók, hallgatók. 2008-ban indult el Magyarországon először ilyen emelt szintű, felsőfokú OKJ-s képzés.
- **A képző intézmények közötti szorosabb együttműködés.** Annak érdekében, hogy a munkaerőpiacon ne jelenjen meg túlkínálat bizonyos szakmákból. Valamint lehetőséget teremtené a közös képzések és gyakorlatok kialakítása a költséghatékony működésre.
- **A képzési színterek kitágítása** (nem csak az iskola épületében folyhat oktatás).
- **Kulcskompetenciák fejlesztése** (EU 8 kulcskompetencia).

A nyolc kulcskompetencia:

- Anyanyelvi kommunikáció
- Idegen nyelvi kommunikáció
- Matematikai, természettudományos, technikai ismeretek
- Digitális kompetencia
- A tanulás tanulása
- Személyközi és állampolgári kompetenciák
- Vállalkozói ismeretek
- Kulturális kompetencia

Irodalom

- Bélyácz Iván (2002): *Oktatásszervezés versus oktatáspiac*. Vita a felsőoktatásról 9. XLVI évfolyam, 11. szám
- Farkas Éva (2004): *Felnőttoktatás és –képzés Magyarországon* Kolombusz Kkt., Miskolc
- Farkas Éva (2006): *A felnőttképzés felértékelődése az emberi erőforrás-fejlesztés folyamatában* PTE FEEK, Pécs
- Gáspár László (2000): *Bevezetés az emberi erőforrások elméletébe* PTE-FEEK, Pécs
- Koltai Dénes (2003): *A felnőttképzés elméleti, gazdasági és területi problémái* PTE-FEEK, Pécs
- Központi Statisztikai Hivatal (2006): *2005- évi mikrocenzus, 9. iskolázottsági adatok* Budapest
- Központi Statisztikai Hivatal (2008): *A gazdasági fejlődés regionális különbségei Magyarországon 2007-ben* KSH, Debrecen
- Központi Statisztikai Hivatal (2008): *A GDP területi különbségei Magyarországon, 2006*, Statisztikai tükör, II. évfolyam 90. szám
- Központi Statisztikai Hivatal (2008): *Foglalkoztatottság és munkanélküliség 2008. július – szeptember* KSH, 184. Gyorstájékoztató, Budapest
- Központi Statisztikai Hivatal (2008): *Makrogazdaság 2004-2007* KSH, Budapest
- Lakatos Dénes (2003): *A humánerőforrás és érvényesülése*. (<http://www.date.hu/szervez/agrvid/kozgaz/03.htm>; 2006. 02. 10.)
- Oroszi Sándor (2005): *Közgazdasági fogalomtár és angol-magyar szótár* PTE-FEEK, Pécs
- Polónyi István – Timár János (2001): *Tudásgyár vagy papírgyár* Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest
- Polónyi István – Timár János (2006): *Oktatáspolitikai és demográfia* Felsőoktatási Kutatóintézet, Budapest
- Polónyi István (2002): *Az oktatás gazdaságtana* Osiris Kiadó, Budapest
- Polónyi István (2004): *A felnőttképzés megtérülési mutatói* Felsőoktatási Kutatóintézet, Budapest
- Polónyi István (2004): *A hazai oktatás gazdasági jellemzői a 20-21. századfordulón* Felsőoktatási Kutatóintézet, Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest
- Szép Zsófia – Vámosi Tamás (2007): *Felnőttképzés és szakképzés, makro-folyamatok, tervezés* PTE-FEEK, Pécs
- http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=Regionalis_fejlodes-Tarsadalmi-gazdasagi (2008. 11. 14.)
- <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=oe2005-Melleklet5> (2008. 12. 04.)
- <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=onkormanyzat2004-Hermann-Helyi> (2008. 12. 04.)
- <http://www.tudosz.hu/sajto/papirgyar9.html> (2008. 12. 04.)